

พลี

ศกัศร์ แยมันดคา *

บทคัดย่อ

เรื่อง พลี (พะ-ลี) แสดงประวัติความเป็นมาของคำว่า “พลี” ในภาษาไทย โดยมีภูมิหลังเกี่ยวกับเทพปกรณัม (mythology) ของอินเดียหลายเล่ม โดยเฉพาะคัมภีร์ปุราณะฉบับต่าง ๆ และมหากาพย์มหาภารตะ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากวรรณคดีพระเวทราว ๓๕๐๐-๕๐๐๐ ปี

คำว่า พลี (อ่านว่า พะ-ลี) เป็นคำสันสกฤต ชื่อพญาอสูร หรือพญาเทวศย์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากที่สุด และมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมไทยทั้งทางชนบประเพณีและทางภาษา ทำให้ชื่อบุคคลอันเป็นนามเฉพาะจึงมาเกี่ยวข้องกับค่านามสามัญในภาษาไทยได้ ความสัมพันธ์อันค่อนข้างยากต่อความเข้าใจนี้อาจกำหนดได้จากชื่อและความสำคัญของบุคคลผู้นี้

เองเป็นหลัก แล้วโยงไปสู่วัฒนธรรมไทยในภายหลัง

คำว่า พลี เป็นคำสันสกฤตที่ไม่เก่าแก่ถึงภาษารุ่นพระเวท ฉะนั้นจึงอนุมานได้ว่าเป็นคำในสมัยหลังพระเวทมากกว่า โดยเฉพาะชื่อบุคคล คือ อสูรที่ชื่อ พลี นั้นเริ่มเป็นที่รู้จักกล่าวขวัญกันในวรรณคดีสันสกฤตตั้งแต่สมัยมหากาพย์และปุราณะลงมา และมีเรื่องเล่าอย่าง

* ศกัศร์ แยมันดคา

อ.บ. (จุฬา), พ.ม.

M.A. Oriental Studies

Ph.D. Oriental Studies (Pennsylvania)

รองศาสตราจารย์ หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิสดารในมหาภารตะและถือว่าเป็นตัวบุคคลสำคัญในนารายณ์อวตารหรือวิษณุอวตารปางที่ ๕ ซึ่งเรียกว่า วามนาวตาร คือพระวิษณุอวตารลงมาเป็นพราหมณ์เตี้ย โอรสของพระกัศยปเทพบิดรและพระนางอติเทพมารศรี เพื่อปราบความชั่วร้ายอธรรมซึ่งพญาอสูรพลีก่อขึ้น ทำให้บรรดาทวยเทพ ฤๅษี และมนุษย์ทั่วไปได้รับความเดือดร้อน พญาอสูรพลีเป็นผู้ที่พราหมณ์เตี้ยหรือพระวิษณุในร่างมนุษย์ทำการปราบปรามจนสิ้นทิวชีวิตกลับไปอยู่ในที่สุดผิดกับบุคคลอื่น ๆ ที่เคยถูกพระวิษณุอวตารลงมาปราบแล้วทำลายสิ้นชีวิตไป การรอดชีวิตของพลีจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เพราะถ้าพลีถูกฆ่าไปแล้วคำว่า “พลี” ย่อมไม่มีความหมายอะไรเหลือไว้ให้ใครสนใจศึกษาอีกเลย

พลี เป็นโอรสของพญาแทตย์ (อสูรประเภทหนึ่ง) ชื่อวิโรจนะ ผู้เป็นโอรสของประหลาตผู้ก่อกวนพระวิษณุอย่างยอคดียิ่ง แต่ต้นตระกูลของพญาแทตย์คือบิดาของประหลาตนั้นตั้งตัวเป็นศัตรูต่อพระวิษณุจึงถูกนรสิงห์ (นารายณ์อวตารปางที่ ๔) เป็นผู้ฆ่า **พญาอสูรพลี** ถึงแม้จะไม่นับถือพระวิษณุและพระศิวะเป็นพระเจ้าของตน แต่ก็มีใจเอนเอียงไปทางพระพรหม เพราะพลีนับถือและให้เกียรติแก่พราหมณาจารย์ต่าง ๆ มีความเอื้อเฟื้อแก่พราหมณ์ผู้เป็นเชื้อสายของพระพรหมอย่าง

สม่ำเสมอ และยกย่องพระศุภกรผู้เป็นหลานของพระพรหมเป็นหัวหน้าพราหมณ์ (บุโรหิต) ของตน พระศุภกรผู้เป็นภารควะคือผู้สืบเผ่าพันธุ์มาจากฤๅษีภฤคุ จึงช่วยเหลือตอบแทนแก่พลีโดยทำยัญพิธีเพิ่มอำนาจให้แก่พลีมากขึ้น จนพลีมีความกำเริบฤทธิ์ก่อสงครามกับทวยเทพน้อย ๆ แม้ไฟรพของพลีจะถูกเทพคัสตราวุธล้มตายลงสักเท่าใด พระศุภกรก็ร้ายมนตร์สัญญาชีวิตชุบชีวิตขึ้นมาใหม่อีก ความยิ่งใหญ่เพราะอาศัยแรงหนุนจากพราหมณ์เผ่าภารควะนี้ ทำให้พญาพลีได้ใจถึงกับคิดตั้งตัวเป็นใหญ่ในโลกทั้งสาม คือ โลกสวรรค์ โลกมนุษย์ และโลกบาดาล ในที่สุดพลีก็สมความปรารถนาได้ครองทั้งสามโลก เมื่อทำสงครามชนะพระอินทร์ในที่สุด พระอินทร์และทวยเทพหนีไปเผ่าพระวิษณุเพื่อขอความอนุเคราะห์ พระวิษณุได้ให้สัญญาว่าจะอวตารลงมาเป็นปางที่ห้า เพื่อปราบพลีในอนาคตเพื่อตัดนิสัยของพลีและธำรงธรรมะให้คงอยู่ในโลกสืบไป โดยจะอวตารลงมาเป็นพราหมณ์เตี้ย เรื่องพระวิษณุทรงแปลงร่างเป็นพราหมณ์เตี้ยมีเค้าเดิมมาตั้งแต่สมัยพระเวทแล้ว แต่มาขยายให้กว้างขวางพิสดารในสมัยปุราณะและมหากาพย์นี้เอง เพราะฉะนั้นเรื่องนารายณ์อวตารปางที่ ๕ จึงมิใช่เรื่องใหม่

พญาพลี มีมเหสีชื่อวินธยาวัตี และ
ครองนคร ชื่อ มหาพลีประ เป็นใหญ่ในสาม
โลกมาเป็นเวลาช้านาน ในที่สุดก็ถึงคราวจะ
ต้องกำราบให้สิ้นฤทธิ์ พระมหาปุรุโษิตตมะ
(พระวิษณุ) ได้อวตารลงมาเกิดเป็นพราหมณ์
น้อยโอรสของพระกัศยปเทพฤษีและพระอภิติ-
เทพมารดร วามนพราหมณ์เดินทางมาสู่มหา-
พลีประในขณะที่พลีกำลังให้บรรดาภรรย
พราหมณ์กระทำชฎาพิธีมีพระศุภร์เป็นปุโรหิ-
ตอาจารย์อำนวยการอยู่ พระศุภร์แลเห็น
พราหมณ์เตี้ยเดินเข้ามาสู่พิธีเกษตรก็ทราบได้
ทันทีว่าเป็นใคร จะตักเตือนพญาพลีก็ไม่ทัน
พญาพลีออกไปต้อนรับพราหมณ์เตี้ยด้วยความ
เคารพโดยไม่เฉลียวใจ และขอถวายสิ่งอัน
พราหมณ์จะพึงประสงค์ พราหมณ์เตี้ยจึงขอ
ที่ดินเพียง ๓ ก้าว ทำวพลีไม่ทันคิดก็ประกาศ
ยกที่ดิน ๓ ก้าวให้ทันที แต่พระศุภร์รู้ว่า
พราหมณ์เตี้ยจะกระทำอะไรต่อไป ครั้นจะ
ทัดทานมิให้พลียกที่ดินให้ก็เกรงกลัวอำนาจ
พราหมณ์เตี้ย ซึ่งตนรู้ว่า คือ พระผู้เป็นเจ้า
พระศุภร์จึงหาร่างเข้าไปปิดปากขวิดหน้า (แต่
ทักษิโณทก) ซึ่งพลีจะหลั่งน้ำลงบนมือ
พราหมณ์ในการยกที่ดินให้ ดังนั้นจะเทน้ำสัก
เท่าใด ๆ ก็ไม่มีน้ำออกจากเต้าทักษิโณทก
พราหมณ์เตี้ยจึงแนะนำให้พลีเอาหญ้าคาตำเข้า
ไปในปากขวิดนั้น ถูกพระศุภร์นัยน์ตาฉีกไป

ข้างหนึ่ง พระศุภร์ทนความเจ็บปวดมิได้ก็หนี
ไป พญาพลีก็หลั่งน้ำอุทิศที่ดินให้แก่วามน
พราหมณ์ ในทันใดพราหมณ์เตี้ยก็กลาย
ร่างใหญ่ขึ้นมาเป็นพระวิษณุก้าวเท้าครั้งที่ ๑
ตลอดทั่วโลกสวรรค์ ก้าวเท้าครั้งที่ ๒ ตลอด
แผ่นดินโลกมนุษย์ แต่พอจะก้าวครั้งที่ ๓ ลง
ไปตลอดโลกบาดาล พลีผู้หายจากการตกตะลึง
ก็รู้แน่ชัดว่าพราหมณ์เตี้ยนั้น ก็คือ พระเป็น
เจ้าคือพระวิษณุโดยแท้ และกิตติศัพท์เรื่อง
นรสิงหาตารของพระองค์ เมื่อประหารหิรัณ-
ยกคิปผู้เป็นทวดของพลีในสมัยศึกดำบรรพนั้น
ก็ยังเป็นที่เลื่องลือในโลกทั้งสามอยู่ และปู่ของ
ตน คือ พญาอสูรประหลาดก็ได้เตือนตนเสมอ
มิให้ประมาทในองค์พระเป็นเจ้า บัดนี้พระ-
วิษณุเป็นเจ้าเสด็จมาแล้วตน จะต้องสูญเสียชีวิต
โดยมิต้องสงสัย พลีก็ตกใจยิ่งนักรีบกราบทูล
ขอประทานอภัยโทษและขอให้ทรงวางวิษณุ-
บาทก้าวที่สามลงบนศีรษะของตนเพื่อตนจะได้
มีแผ่นดินอยู่ พระเป็นเจ้าตระหนักว่าพลีรู้
สำนึกในความผิดของตนแล้วก็ทรงพระเมตตา
แก่พลี ทรงวางพระบาทลงบนศีรษะพญาเทษย์
และทรงขับไล่ให้ไปอยู่ในแดนบาดาลชั้นต่ำสุด
อันเป็นที่ทรมาน ไร้แสงเดือนแสงตะวันเป็น
การลงโทษ พลีก็รีบเดินทางไปที่เนรเทศโดย
ถ่วงถ่วงด้วยความเต็มใจ และด้วยความซาบซึ้ง
ในพระกรุณาของพระเป็นเจ้าที่ทรงไว้ชีวิตของ

ตน มิได้ทรงประทัดประหารเหมือนผู้กระทำ
ผิดทำบาปเช่นบุคคลอื่น ๆ

เรื่อง การก้าวสามก้าวของพระวิษณุ
ในความนาวตารนี้ ตู ๆ ก็คล้ายกับเป็น ปุคลา-
ธิษฐาน เช่นเดียวกับเรื่องเมขลา-รามสูรและ
อื่น ๆ คือ สมมติธรรมชาติให้เป็นบุคคล ทำ
ให้เป็นเรื่องราวน่าตื่นตื่นขึ้นเท่านั้น ความ
จริงการก้าวอย่าง ๓ ก้าวของพระวิษณุตั้งกล่าว
ก็คือ **ตรีวิกรม** คือการเดินทางของพระวิษณุ
หรือดวงอาทิตย์ซึ่งไปเป็น ๓ ทางนั่นเอง กล่าว
คือ ดวงอาทิตย์ย่อมฉายแสงไป ๓ ทางขณะ
เดียวกัน ทางแรกพุ่งไปสู่สรวงสวรรค์ ทางที่
สองแผ่ไปในวิศวากาศ คือ อากาศอันเว้งว่าง
ระหว่างฟ้ากับดิน และทางที่สามคือส่องลง
มาตลอดทั่วพื้นแผ่นดินโลก เรื่องตรีวิกรม
ตั้งกล่าวนี้มีปรากฏอ้างถึงในคัมภีร์ฤคเวท
๑.๒๒.๑๗, คัมภีร์ศกตปถพราหมณะ ๑.๙.๓.๙
และคัมภีร์ไทตติรียพราหมณะ ๓.๑.๒.๗ อันมี
มาก่อนเรื่องความนาวตารชำนาน และชี้ให้เห็น
ความคิดดั้งเดิมของคนอารยันอินเดียที่ว่าพระ-
วิษณุนั้นก็คือ เทพแห่งแสงสว่างองค์หนึ่ง
อันนับเนื่องได้ว่าเป็นดวงอาทิตย์นั่นเอง

การก้าวอย่าง ๓ ก้าวของพระวิษณุใน
ความนาวตารนั้น คือที่มาของสำนวนไทยว่า

อย่างสามขุม

และคำว่า “**พลี**” อันเป็นนามแห่งพญา
อสูรนั้นก็ตกมาใช้ในภาษาไทยเช่นเดียวกับ
ในภาษาสันสกฤตยุคหลัง ๆ ที่มีความหมายถึง
การเข่นสรวงบูชา การถวาย การให้ เช่น
เทวพลี (การบวงสรวงแก่เทวดา) **เปตพลี**
(การบวงสรวงแก่ผู้ตายไปแล้ว) **ชาติพลี**
(การอุทิศหรือการเสียสละเพื่อชาติ) ฯลฯ
สำหรับภาษาไทยเรา **การที่รับเอาคำว่า พลี**
มาใช้ ในความหมายดังกล่าว ก็**เพราะความ**
เกรงกลัวในอำนาจของ พลี เป็นเบื้องต้น
แต่สมัยโบราณและใช้เรื่อยมาโดยลึ้มเลือนความ
คิดดั้งเดิมไปแล้วในปัจจุบันนี้ ที่ว่าเราเกรง
กลัวพญาอสูรพลีถึงขนาด จะเห็นได้ว่าการ
เช่นสรวงสังเวยในพิธีที่มีการประกาศชุมนุม
เทวดาครั้งใด เราจะต้องเอ่ยนาม **พลี** ในการ
เชิญชวนให้มารับเครื่องสังเวยหรือเครื่องบัตร์-
พลีทุกครั้ง เช่น ในการตั้งศาลพระภูมิก็กล่าว
นาม **พลี** แต่เพี้ยนไปเป็น **กรุงพาลี** เช่น

“**โอม เทพให้ธรณี กรุงพาลี อันมี**
ฤทธิ์.....”

ในเรื่องขุนช้างขุนแผนก็กล่าวถึง **พลี**
หรือ **กรุงพาลี** ไว้บางตอนที่เกี่ยวกับการบว
สรวงสังเวย เช่น

ชุมนุมเทวดามาพร้อมกัน
ทั้งพระเพลิงพระพาย กรุงพาลี
อีกพระไพลเจ้าป่าพนารักษ์

และ

พระอศิวรพระนารายณ์แลพระพรหม
ครูบาอาจารย์ข่านาญฤทธิ
อีกทั้งวิรุพหกรูปักษ์
เทวดาเดินทางนางธณัฏฐิ

ทุกช่องขนอินทร์พรหมยมยักษ์
พระภูมิเจ้าที่อันมีศักดิ์
พระนารายณ์ทรงศักดิ์ศิวาทิตย์

โคดมโยคีฤๅษีสัทธ
พระจันทร์พระอาทิตย์เรืองฤทธิ
กุเวรยักษัษตรภูทิตตังสี
ท้าว กรุงพาลี ขอทำการ

ว ล ฯ

ทำไมคนไทยจึงกลัวพลี และต้องเอ่ย
ชื่อพลีทุกครั้งที่มีการบวงสรวงบูชาและมีการ
ชุมนุมเทวดาทันทีที่พลีเป็นอสุรเกเร ประพฤติ
ชั่วเบียดเบียนมนุษย์และเทวดาให้เดือดร้อน
จนกระทั่งพระนารายณ์ต้องอวตารลงมาปราบ
ปราม ? ความจริงชื่อของพลีควรจะมีจิตนิยม
ทราบดีอยู่แล้วไม่น่าจะเอ่ยถึงอีก คำ
ตอบของเรื่องนี้ก็คือ จิตวิหยาของความกลัว
เรากลัวว่าวันหนึ่งพลีจะกลับคืนมาเป็นใหญ่อีก
ครั้งหนึ่ง ทำนองไม่ล้มข้ามได้แต่คน (หรือ

ยักษ์) ล้มข้ามไม่ได้ เราก็ต้องคิดถึงความ
ปลอดภัยของเราไว้ก่อน ทั้งนี้เพราะพญาอสุร
พลียังไม่ตายเพียงแต่ถูกเนรเทศไปอยู่แดน
บาดาลต่ำสุดชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น และ
ต่อมาเมื่อทำความดีสำนึกผิดอย่างแท้จริงม่ง
ภักดีในองค์พระวิษณุเป็นเจ้าอย่างสูงสุดพระ-
องค์ก็ให้อภัย และโปรด ๖ ให้พลีย้ายขึ้นมา
ครองแดนสุด ซึ่งเป็นบาดาลชั้นต้น ๆ คือ
ชั้นที่ ๓ ในจำนวนบาดาล ๗ ชั้น ดังที่อ้างไว้
ในพระราชนิพนธ์ลิลิตนารายณ์สิบปางว่า

๑ ขุนมารจงย้ายที่

ไปอยู่แดนสุด

เจ้าจงครอบครองชั้นที่

เป็นสุขสนุกแม่น

๒ ปวงทุกข์เบียดเบียนทั้ง

จงอย่ากระทบชาว

ความเหน้อยระอาใหญ่

ปวงโรคและโสภเสว้า

อยู่พลัน

เขตแคว้น

ทรงราชย์

แดนสรวง

กายใจ

เขตเจ้า

น้อยเหือด หายเทอญ

อย่ามี

และทรงให้คำมั่นสัญญาต่อพลีว่าจะทรงมอบตำแหน่งพระอินทร์ให้แก่พลีในโอกาสอันควรต่อไป อันเป็นการยืนยันอย่างแน่นอนว่า

๐ ยามดีจะมอบให้
เป็นที่พระอินทร์ เอก
เสพทิพย์สุขปวง
เป็นใหญ่ในภพดาว

กับต้นเวลาก็ผ่านพ้นไปแล้วหลายหมื่นหลายแสนปี บ้านจะนี้ พญาสุรพล จะมีขึ้นไปครองสวรรค์ตามคำมั่นสัญญาของพระผู้เป็นเจ้าแล้วหรือ ถ้าพลีขึ้นไปเป็นพระอินทร์แล้วไทยเรายังไม่รับยกย่องพลี ไม่อัญเชิญพลีมาในการบวงสรวงสังเวยชุมนุมเทวดา (ซึ่งจะต้องกลายเป็นลูกสมุนของพลี) ก็จะเป็นการดูหมิ่นพลี (โดยมิได้ตั้งใจ) จะทำให้พลีโกรธกริ้วเป็นอันตรายต่อตนเองและผู้ร่วมพิธีโดยใช่เหตุ ฉะนั้นด้วยคติโบราณเช่นเดียวกันที่ว่า “รู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง” เราก็ประกาศเชิญพลีมารับเครื่องบวงสรวงสังเวยพร้อมกับเทพเจ้าทั้งหลาย เป็นการรักษาความปลอดภัยของตัวเองเสียก่อนทุกครั้งไป ซึ่งก็ไม่ใช่การเสียหายอะไร คือเสียอีกที่แสดงว่าเรารู้จักกาลเทศะทำตนให้เหมาะสมแก่ทุกสถานการณ์

เพราะความเกรงกลัวและการยอมรับความยิ่งใหญ่ของ พลี ผู้จะมาเป็นพระอินทร์องค์ต่อไปตามคำมั่นสัญญาของพระวิษณุ เรา

พญาสุรพลจะต้องไต่กลับมาเป็นพระอินทร์อีกครั้งหนึ่ง แต่จะเป็นเมื่อไรนั้นยังมิได้กำหนดแน่นอนคำมั่นสัญญาของพระวิษณุเป็นเจ้าว่าดังนี้

ครองสรวง

อะคร้าว

สมปรารถนา-นาแฮ

สามแดน

จึงไม่เพียงแต่ประกาศนาม พลี ในการบวงสรวงสังเวยเท่านั้น แต่ยังเอาคำว่า พลี มาใช้เป็นนามสามัญหมายถึง การให้ หรือ การบวงสรวงบูชา ทั่ว ๆ ไปอีกด้วย

เรื่องราวของ พลี จะชี้ให้เห็นสำนวน “อย่างสามชุก” ชี้ให้เห็นชนบประเพณีในการบวงสรวงสังเวย และชี้ให้เห็นความเป็นมาของการนำคำมาใช้ในภาษาไทยอย่างไรจริงหรือไม่ เป็นเรื่องสำคัญเท่าใด เรื่องสำคัญที่ชี้ให้เห็นคติธรรมอันเด่นชัดก็คือความเป็นบุคคลประเภทต้นร้ายปลายดี เป็นคติธรรมที่ชี้ให้เห็นว่าบุคคลทุกคนย่อมเคยทำความผิดความบาปมาด้วยกันทั้งนั้น แต่ถ้าเขากลับใจหันมาประพฤติตนเป็นคนดีก็ย่อมเป็นการดีทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น เป็นประโยชน์อันหาที่ประมาณมิได้สมดังที่สุนทรภู่กล่าวไว้ในเรื่องพระอภัยมณี ตอนนางละเวงวันพาให้อีฉวางแก่โจรว่า *อันต้นร้ายปลายดีไม่มีโทษ เป็นประโยชน์ยาวยืนกว่าหมื่นแสน*

Bali

by Dr. Saksri Yamnadda

Abstract :

The legend of Bali possibly reflects the origin of the word “bali” in Thai. The legend itself has its background drawn from Indian Mythology comprising particularly the Puranas and the great epic Mahabharata with their basis on Vedic literature, circa 3,500–4,000 years.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย